

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΣ

εἰς τὸ μάθημα τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας ἀπαγγελθεὶς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1890.

Συνέχεια τῆς σελ. 273

Ἐκατὸν καὶ ἐξήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον δράμα ἐν Ῥώμῃ — διότι σχεδὸν ἀπὸ τοῦ δράματος τοῦ τελευταίου καὶ τελειοτάτου τῶν γραμματειακῶν εἰδῶν ἄρχειται ἐν Ῥώμῃ ἡ γραμματεία — ἐπὶ σκηνῆς Ῥωμαϊκῆς ὑπὸ Ἑλληνος Ταραντίνου, δούλου ἀπελευθερωθέντος, τοῦ Λιβίου Ἀνδρόνικου. Ὁ ἀρχηγέτης οὗτος τῶν Ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, καὶς ὧν εἶχεν ἀχθῆ καὶ αὐτὸς ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ῥώμην ὅτε ἡ πατρίς του ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ εἶχεν ἐκεῖ πωληθῆ ὡς δοῦλος. Ἐχων δὲ φυσικὴν πρὸς τὰ γράμματα κλίσιν ἐμορφώθη τόσον, ὥστε ὁ κύριος του, ὁ Λίβιος Σαλινάτωρ, κατέστησεν αὐτὸν διδάσκαλον τῶν τέκνων του καὶ μετ' οὐ πολὺ τὸν ἀπηλευθέρωσεν δούς εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθος καὶ τὸ ὄνομα του. Ἦτο λοιπὸν κυρίως διδάσκαλος ὁ Ἀνδρόνικος, τὸ δὲ ἐπάγγελμά του τοῦτο τὸν ἠνάγκασεν, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ γράμματα ἐδίδασκε τοῖς μαθητάς του, νὰ πλάσῃ δι' αὐτοὺς λατινικὰ κείμενα διδασκαλίας. Ἡ κλασσικὴ τῶν Ἑλλήνων γραμματεία ἦτο τότε συντετελεσμένη, τὰ εἶδη τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἶχον λάβῃ πλήρη καὶ τελείαν τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν μορφήν καὶ εἶχεν ἕκαστος τοὺς κανόνας του ἀκριβεῖς καὶ ἀπαραβάτους, οἷους ἐδημιούργησεν αὐτοῖς ἡ ἐπίνοια καὶ ἡ χρῆσις μεγάλων καὶ ἐξόχων ποιητῶν. Ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε λοιπὸν ἑτοιμοὺς εἰς τὴν διάθεσίν του ὁλόκληρον τὸ πρὸς διδασκαλίαν καὶ μόρφωσιν ἀπαιτούμενον ὕλικόν ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἀλλὰ τί νὰ διδάξῃ τοὺς μικροὺς ἐκείνους Ῥωμαίους ἵνα μορφώσῃ αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν; Ἀφ' οὗ γράμματα λατινικὰ δὲν ὑπῆρχον ἀπεφάσιεν αὐτὸς νὰ τὰ δημιουργήσῃ, οὕτω δὲ ὁ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Σαλινάτωρος ἐγένετο ἀκουσίως ἴσως καὶ ἀνεπαισθήτως καὶ ὁλοκληρῶς τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας διδάσκαλος. «Ἡ δημιουργία ἔπους, τραγωδίας καὶ κωμωδίας ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ ὑπὸ ἀνδρός, ὅστις ἦτο Ἕλλην μᾶλλον ἢ Ῥωμαῖος, ὑπῆρξε, λέγει ὁ Μόμσεν, σπουδαιότατον ἱστορικὸν γεγονός αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ περὶ τῆς τεχνικῆς ἀξίας τῶν

ἔργων τοῦ Ἀνδρόνικου οὐδένα λόγον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν. » Καὶ δικαίως· τίς ἦτο τότε ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ἣν εἶχεν ὡς ὄργανον ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸ ἐπιχειρήμα του, ἐδείξαμεν ἀνωτέρω, τίνα δὲ τεχνικὴν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ διὰ μιᾶς καὶ σχεδὸν ἐκ τοῦ προχείρου μεταγίσις ξένης γραμματείας εἰς χώραν ξένην, ἂν καὶ ὅχι ὅλως ἀπαράσκευον εἰς ὑποδοχὴν τοιοῦτου δώρου, εὐκόλον εἶναι νὰ φαντασθῇτε. Ὅπως δὴποτε, ὁ Ἀνδρόνικος μετέφρασε κατὰ πρῶτον τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὀμήρου καὶ ἡ μετάφρασίς του αὕτη μὲ ὅλας τὰς ἀτελείας τῆς ἡθοκίμησε τόσον, ὥστε καὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ὁρατίου ἐχρησίμευεν ἀκόμη ὡς διδακτικὸν βιβλίον ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς σχολείοις. Ἡ ἀποδοχή, ἥς ἔτυχε τὸ πρῶτόν του ἐκεῖνο πείραμα ἔδωκε θάρρος εἰς τὸν Λίβιον. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ποιῇ ἡ μᾶλλον νὰ μεταφράζῃ δράματα ἑλληνικὰ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ὁποίων αὐτὸς ὑπεκρίνετο τοῦ πρωταγωνιστοῦ τὸ μέρος. Τὰ δράματα ἐκεῖνα δύνανται προσφυῶς νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἀρχαῖα τῆς νηπιαζούσης τέχνης ἀγάλματα. Ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος λοιπὸν προσλαμβάνει πρὸς τὴν ιδιότητι τοῦ διδασκαλοῦ καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν τοῦ ὑποκριτοῦ. Τὸ ὄνομα του ὡς εἰκός, ὁσημέραι ἐμεγαλύνετο καὶ διὰ τοῦτο εἰς αὐτὸν ἀνέθετεν ἐπίσημως καὶ ἡ πολιτεία τὸ ἔργον τοῦ νὰ ποιῇ, ὅταν ἦτο χρεῖα, ὕμνους πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχαριστηρίους ἢ ἐξιλαστηρίους. Ὅθεν καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ συστήσῃ ἴδιον σύλλογον περιλαμβάοντα πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ ἀσχολουμένους περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν καθὼς καὶ τοὺς ὑποκριτάς καὶ συνερχόμενον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς· εἶναι τὸ λεγόμενον collegium poetarum.

Ὁ σπόρος, μὲ ὅλας τὰς τότε δυσχερείας, ἔπεσεν εἰς γῆν ἀγαθὴν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρόνικου ἤρχισαν νὰ φύονται ἀθρόως καὶ τραγωδίαί καὶ κωμωδίαί, ἂν καὶ οὐδέποτε τὸ Ῥωμαϊκὸν πλῆθος ἠσθάνθη πολλὴν ἀγαπὴν πρὸς τὴν τραγωδίαν. Εὐθύς ἀμέσως τέσσαρας ἔχομεν κατὰ σειράν ἐπίσημους ποιητάς διακρίθοντας ἐν τῇ τραγωδίᾳ· τὸν Ναίβιον, τὸν Ἐννιον, τὸν Πακούβιον καὶ τὸν Ἀττιον καὶ τέσσαρας ἐν τῇ κωμωδίᾳ· τὸν αὐτὸν Ναίβιον, τὸν

Πλαῦτον, τὸν Καικίλιον καὶ τὸν Τερέντιον. Καὶ οἱ ἐπτα οὗτοι ποιηταὶ ἦσαν ταπεινοτάτου γένους καὶ εὐτελοῦς κοινωνικῆς καταστάσεως. δεῖγμα τῆς ὀλίγης ὑπολήψεως, ἧς ἀπῆλause τότε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἡ ποίησις. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοὺς ποιητὰς τοὺτους ἀναφαίνονται ἄλλοι καὶ πάλιν ἄλλοι, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ὅπως καθ' ὅλον τὸν βίον ἐξηλληνίζοντο, οὕτως ἤρχισαν καὶ συστηματικῶς νὰ εἰσάγωσι τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐντέγων ἢ ἐλληνιζόντων δραμάτων, τὰ ὅποια προειρημύθησαν τῶν παρ' αὐτοῖς ὑπαρχόντων κωμικῶν αὐτοσχεδιασμάτων, τῶν *atque larvarum* καὶ τῆς δραματικῆς σατύρας, εἰς ὠρισμένους ἑορτὰς ὅχι τοῦ Διονύσου μόνον ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ θεάτρου, ἀλλὰ διαφόρων θεῶν. Ἀλλ' ὅμως δὲν προσέλαβε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀγωνιστικὸν χαρακτήρα ἡ διδασκαλία τῶν δραμάτων, ἀλλ' ἐχρησίμευσε μόνον πρὸς τὸν κόσμον τῆς ἑορτῆς καὶ τέρψιν τῶν ἀνθρώπων, μόνιμον δὲ θεάτρον ἐπηξάν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πρῶτον ἐπὶ Πομπηίου. Εἶχον δὲ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῆς ἔχροντες Ῥωμαῖοι ὠρισμένοι ἢ ἐξ ἰδίων πρὸς τοῦτο δαπανῶντες ἢ ὅπωςδὴποτε αὐτοὶ ἐξευρίσκοντες τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην. Ποιηταὶ δὲ δραματικοὶ ἀνεφάνησαν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καθ' ὅλην τὴν γραμματικὴν αὐτῶν πεπραγωγὴν περὶ τοὺς ὀγδοήκοντα κατὰ πάντα τὰ εἶδη τῆς σκηникῆς ποιήσεως ποιήσαντες δράματα καθ' ὅλου περὶ τὰ ἑξακόσια. Ἐν Ἑλλάδι μόνον μέχρι τοῦ 250 π. Χ. ἔχομεν δραματικούς ποιητὰς ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα, δράματα δὲ τραγικὰ καὶ κωμικὰ καὶ σατυρικά ὁμοῦ περὶ τὰ τρισχίλια τριακόσια πεντήκοντα, ἐν διαστήματι δηλαδὴ τριῶν περίπου αἰώνων! Οἱ Ῥωμαῖοι δραματικοὶ ποιηταί, οἱ παλαιότεροι μάλιστα, ἐκίνουν πάντα λίθον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου των, μετέφραζον, διεσκεύαζον, ἐμιμοῦντο τοὺς Ἕλληνας λαμβάνοντες ὡς πρότυπα πότε μὲν τὸν Εὐριπίδην ἢ καὶ τὸν Αἰσχύλον, πότε δὲ τὸν Μένανδρον ἢ τὸν Φιλήμονα—περὶ πολιτικῆς κωμωδίας οὐδεὶς λόγος, διότι ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία οὐδέποτε ὑπέμεινε τὸ γραμματικὸν τοῦτο καθίδρυμα—περιέβαλλον τοὺς ἥρωας των συνήθως μὲν τὸ ἐλληνικὸν ἱμάτιον, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὴν τῆβενον τὴν Ῥωμαϊκὴν, ἐπόνουν καὶ ἐμόχθουν ἵνα δαμάσωσι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἐλληνικῆς στιχοουργίας· πολλάκις δὲ καὶ τῆς ποιητικῆς φρασεολογίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἔσχον πλήρη ἐπιτυχίαν οἱ κόποι των καὶ τὸ θεάτρον, τὸ κάλλιστον τοῦτο τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐπινόημα οὐδέποτε κατωρθώθη καλῶς νὰ ῥιζοβολήσῃ καὶ νὰ προκόψῃ ἐν Ῥώμῃ. Μὲ ὅλην δὲ τὴν ἐναντίαν γνώμην τοῦ Κικέρωνος θὰ ἡδύνατο ἴσως ὁ Κοϊντιλιανὸς νὰ εἴπῃ περὶ ὅλης τῆς

δραματικῆς ποιήσεως τῶν Ῥωμαίων ὅτι περὶ μόνον τῆς κωμωδίας λέγει παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν *vix levem consequimur umbram*!

Ἀξιόλογα μνημεῖα ἐξ ὅλης τῆς Ῥωμαϊκῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀρθὰ καὶ ἀκέραια τοῦ Πλαύτου μόνον καὶ τοῦ Τερεντίου αἱ κωμωδίαί, αἵτινες εἶναι καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἰδιαιτέρως ἀξιοσπούδαστοι, διότι ἐν αὐταῖς ἐνορῶμεν ἀπολεσθέντων δυστυχῶς ἀρχετύπων ὅχι ὅλως ἀνάξια ἀπομιμήματα. Ἐκ δὲ τῶν δραματικῶν ἔργων τῶν λοιπῶν κωμικῶν ποιητῶν συντρίμματα μόνον ἔχομεν. Καὶ ἐκ τῆς τραγικῆς δὲ ποιήσεως τῶν Ῥωμαίων τῆς τε παλαιότερας καὶ τῆς κατὰ τοὺς Αὐγουστείους μάλιστα χρόνους ἀνεῦ πολλῆς ἐπιδόσεως ἀναφανείσης οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰμὴ ἀποσπάσματα μὲν ἐκ τῆς προτέρας, ἐκ δὲ τῆς ἄλλης τὰς ψυχρὰς τραγωδίας τοῦ Σενέκα.

Οὐδὲν ἦττον, ἂν καὶ μετὰ δυσχερείας, ἐβάδιζε πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἡ ποίησις ἐν Ῥώμῃ. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀπέβαλλεν ὑσμῆραι κατὰ τὸ δυνατόν τὴν προτέραν τραχύτητα καὶ ἀκαμψίαν καὶ καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἱκανὴ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον ἀνεπτυγμένης γραμματείας κατὰ πάντα τοῦ λόγου τὰ εἶδη.

Χαρακτηριστικὸν τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν εἶναι ὅτι ἡσχολοῦντο ἕκαστος περὶ πλείονα εἶδη καὶ ὅχι ὅπως οἱ Ἕλληνες περὶ ἓν καὶ μόνον. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ἰδίωμα φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ ἀπομιμητικοῦ καὶ ἀτομικοῦ, καθὼς εἵπομεν, χαρακτῆρος τῆς γραμματείας τῶν Ῥωμαίων. Ἔνεκα τοῦ ὁποίου διὰ μιάς καὶ ὁμοῦ πάντα τὰ εἶδη ὅχι μόνον τῆς ποιήσεως ἀλλὰ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ ἀνεφάνησαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐγεωργήθησαν. Ὁ Ναίβιος λ. χ. ἵνα εἰς ὀλίγους περιορισθῶμεν εἶναι τραγικὸς ποιητὴς καὶ κωμικὸς καὶ ἐπικός, ὁ Ὀβιδίος ἐπικός τοῦ διδακτικοῦ εἶδους καὶ ἐλεγειακὸς καὶ δραματικός, αὐτὸς ὁ Κικέρων δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς τοῦ ὑπεροχῆς δόξαν, δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ κυριώτατος εἰσηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐδοκίμασε καὶ ὡς ποιητὴς νὰ διακριθῇ. Τοιοῦτος πολυειδὴς οὕτως εἰπεῖν ποιητὴς ἦτο καὶ ὁ παλαιὸς Ἐννιος, ὁ πατήρ Ἐννιος, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ὃν ὁ Κοϊντιλιανὸς παραβάλλει πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὑπὸ τῆς παλαιότητος ἱερά, ἐν οἷς τὰ δένδρα δὲν ἔχουσι μὲν κάλλος σχήματος, ἀλλ' εἶναι δια τὴν ἀρχαιότητα των ἄξια σεβασμοῦ καὶ λατρείας. Ὁ Ἐννιος ἦτο δραματικός, ὅπως εἶδομεν, ποιητὴς, ἀλλὰ καὶ ἐπικός, εἶναι δὲ καὶ τοῦ σατυρικοῦ ἐξαμέτρου ὁ εἰσηγητής. Ἐγραψεν ἐπικὴν Χρονογραφίαν, ἐθνικὸν τῷ ὄντι ποίημα, μιμνῶμενος κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ

μετὰ πλείονος τέχνης, τὸν Ναίβιον, ἡ δὲ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ποίησιν εἶναι πολλή καὶ μεγάλη.

Παραλλήλως λοιπὸν πρὸς τὸ δράμα ἀνεπτύσσετο καὶ τὸ ἔπος, πρὸς τὸ ὁποῖον συναφῆς εἶναι καὶ ἡ σάτυρα—ὄχι ἡ δραματικὴ, ἀλλ' ἡ διδακτικὴ. Περί τῆς σατύρας καυχῶνται οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι εἶδος λόγου ὅλως εἰς αὐτοὺς ἰδιαζόν, δίκαιον ὅμως ἔχουσι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς μορφήν, διότι ὡς πρὸς τὴν ὕλην αὐτῆς καὶ τὴν ὑπόθεσιν εἶναι καὶ ἡ σάτυρα ἑλληνικὸν εἶδος, ὃ δὲ πρὸ τοῦ Ὀρατίου ἐξοχώτατος σατυρικὸς ποιητής, ὁ Λουκίλιος, ἐμιμήθη κατ' οὐσίαν καὶ ἠκολούθησεν, ὅπως αὐτὸς ὁ Ὀράτιος μαρτυρεῖ, τοὺς ποιητὰς τῆς ἀρχαίας ἄττικῆς κωμῳδίας, τὰ μέτρα μόνον μεταβαλὼν. Μόνον δὲ ἡ λυρική ποίησις διὰ πολλοὺς λόγους δὲν ἠδυνήθη ἐν Ῥώμῃ νὰ φέρῃ καρπούς, ἐκτὸς τῆς ἐλεγείας. Τὰ λυρικά ποιήματα ἐποιοῦντο πρὸς ψιλὴν ἀνέγνωνσιν, ὃ δὲ Ὀράτιος ὄχι μόνον εἶναι ὁ μόνος, πλὴν τῶν ἐλεγειακῶν καὶ τοῦ Κατούλλου, σωζόμενος λυρικός ποιητής, ἀλλ' ἦτο καὶ τὸ παλαιὸν τοῦλάχιστον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κεϊντιλιανοῦ ὁ μόνος ἄξιος ἀναγνώσεως.

Ἐν τοσοῦτῳ οἱ χρόνοι παρήρχοντο. Ὅπως πανταχοῦ καὶ πάντοτε οὕτω καὶ ἐν Ῥώμῃ τότε δὲν εἰσεκόμισεν εἰς αὐτὴν ἀγαθὰ μόνον καὶ καλὰ ὁ πολιτισμός. Ἡ τρυφή καὶ ἡ πολυτέλεια, ἡ χαλάρωσις τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν εἰσέλασαν ἀκράττητα, ἀνίσχυρα δὲ ἐδείχθησαν διὰ τῶν πραγμάτων πάντα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἡ Πολιτεία, καίπερ ὑφισταμένη καὶ αὐτὴ τῆς διαφθορᾶς τὴν ἐπίδρασιν, ἠθέλησε πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ

νὰ μεταχειρισθῇ. Ὁ ἑλληνισμὸς ἐθεωρήθη ὁ αἷτιος τοῦ κακοῦ καὶ πολλοὶ προσεπάθησαν κατ' ἐπανάληψιν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμήν του· ματαίως. Ἡ πρόσδος ἡ ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων δὲν ἀναχαιτίζεται εὐκόλως. Εὐρισκόμεθα περίπου εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σύλλα ἡ δὲ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶχε πλέον τόσον διδοθῇ ἐν Ῥώμῃ, ὥστε ἐμορφώθη τελείως καὶ παρίσταται δὴ ἄρτιος πρὸ ἡμῶν τρόφιμος ἀντάξιος αὐτῆς, ἀμα δὲ καὶ τέκνον τῶν Μουσῶν εὐσταλὲς καὶ πάγκαλον, ὁ Λουκρήτιος.

Ὁ Λουκρήτιος εἶναι ὁ μεγαλοφυέστατος ἴσως ὄχι μόνον τῶν ἐπικῶν, ἀλλὰ καὶ συλλήθδην παντῶν τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, ἔχει δὲ τὸν ποιητικὸν οἶστρον τόσον ὅσον οὐδεὶς ἄλλος. Σκοπὸς τοῦ ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πάσης προλήψεως καὶ ἀπὸ παντὸς φόβου· καὶ μέτον πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἐξέλεξε τὴν ἐπικούρειον φιλοσοφίαν, ἧς ὑπῆρξεν ὁ θιασώτης καὶ κήρυξ. Μνημεῖον λοιπὸν ἀθάνατον, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν τιμᾷ καὶ τὰ λατινικὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν καθ' ὅλου εἶναι τὸ διδακτικὸν ἐπικόν του ποίημα De rerum natura. Περιβαλὼν διὰ τοῦ ἐπικοῦ κόσμου φιλοσοφικὰς θεωρίας ἠκολούθησε τὰς περὶ φύσεως τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ φυσιολόγων, τοῦ Ξενοφάνους, τοῦ Παρμενίδου, τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἀλλ' ἂν ἐκεῖνοι εἶναι φυσιολόγοι μᾶλλον ἢ ποιηταί, ὅπως λέγει περὶ τοῦ ἐπιφανεστάτου ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὁ Ἀριστοτέλης, πάντως ὅμως ὁ Λουκρήτιος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποιητής καὶ ποιητὴς μέγας. Ἀπέθανε τῷ 55ῳ ἔτει π. Χ. ἡλικίαν ἄγων τεσσαράκοντα καὶ δύο ἐτῶν

¹Ἐπταὶ τὸ τέλος

ΚΡΑΒΑΡΑ

(Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις)

Συνέχεια· ἴδε σελ. 276

Ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν γέφυραν δεκάς ἐργατῶν ἐκ Κρικιέλου, ἐπαιδεύετο θραύουσα καὶ κυλίουσα ὀγκώδεις πέτρας ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐργολάβου, ἐνῶ νεαρὰ γυνή, φέρουσα τὸν χονδρὸν ἱματισμὸν τῆς πατρίδος τῆς, μετέφερε νερόν εἰς αὐτοὺς καὶ ἠτοίμαζε ὑπὸ συστάδα πλατάνων τὸ δεῖπνόν των. Παρακολουθῆσας ἡμᾶς διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐφάνη μετ' ὀλίγον ἐμπρὸς μας ὄμιλος παιδιῶν, ἀνυποδύτων, ἡμιγυμνωτῶν, κανεῖς δὲν θὰ ἐδίσταζε ν' ἀποκαλίσῃ Ὀζόλας. Καὶ ἀφοῦ οἱ σύντροφοί μου μὲ παρήτησαν, ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς γεφύρας, ἀναμετροῦντες τὰ κράσπεδα καὶ τὰς ἀποστάσεις, συζητοῦντες περὶ θωρακίων καὶ ἐρεϊσμάτων, περὶ μοχλῶν καὶ στρωτήρων, ἐγὼ συνήπτον διασκεδαστικὴν ὁμιλίαν μετὰ τῶν παιδιῶν.

Διότι καὶ ταῦτα περὶ ἐμὲ προσέτρεξαν εὐθύς, ὄχι βεβαίως ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνδυμασίαν μου—ἐνδυμασία καπετάρειον, ἐμπνέουσαν πάντοτε περιέργειαν καὶ φόβον εἰς τοὺς ἀγαθοὺς χωρικοὺς. Ἀλλὰ μαζί μου ἐθάρρευσαν γρήγορα οἱ μικροὶ καὶ μὲ τὰς χεῖρας συνδεδεμένους ὀπισθεν, μὲ ἰταμότητα πολλὴν ἀπῆντων εἰς ὅλας τὰς ἐρωτήσεις μου. Ἐν μάλιστα τούτων ἐφαίνετο εὐφυέστατον ἐτοιμόλογον καὶ ἀπῆντα εὐθύμως δι' ὅτι δήποτε· διὰ τὸ σχολεῖον, διὰ τὸν διδασκαλὸν διὰ τὰ μαθήματά του. Ποῖος εἰξεύρει ἂν δὲν ἦτο καρμῖα ἐκτακτὸς ἰδιοφυΐα, προσωρισμένη νὰ μεγαλύνῃ ἢ νὰ δοῦρα τὴν πετρίδα μας; Ἀλλ' ὄχι· θὰ μείνῃ ἀκαλλιέργητος ἡ ἰδιοφυΐα ἐκείνη, θὰ ταφῇ μέσα εἰς ἐκεῖνα τὰ βουνά, ὅπως ἀγαθὸς